

Karolina Ziemianin*

Zadośćuczynienie za krzywdę wynikłą ze spowodowania stanu wegetatywnego. Rozważania na tle wyroku Sądu Najwyższego z 16.04.2015 r., I CSK 434/14**1

1. UWAGI WSTĘPNE

W świetle przepisów Kodeksu cywilnego² krzywda jako przesłanka zadośćuczynienia jest skutkiem naruszenia dóbr niemajątkowych. Stanowi więc uszczerbek wynikający m.in. z uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia, którego źródłem jest czyn niedozwolony. Podstawą normatywną zadośćuczynienia za krzywdę są art. 445, 446 § 4 i 448 k.c. Wynika z nich, że zasądzenie zadośćuczynienia jest fakultatywne, a jego wysokość zależy od uznania sądu. Rozstrzygnięcie dotyczące zadośćuczynienia nie może być jednak dowolnie³. Wymaga ono uzasadnienia spełniającego standardy określone w art. 327¹ i 387 § 2¹ Kodeksu postępowania cywilnego⁴.

Przepisy Kodeksu cywilnego nie wskazują kryteriów, którymi sąd powinien się kierować przyznając zadośćuczynienie. Nie określają w szczególności, jaki wpływ na wysokość zadośćuczynienia ma stan świadomości osoby pokrzywdzonej. Zagadnienie to budzi więc w praktyce wątpliwości. Dowodem na to są liczne orzeczenia sądowe rozstrzygające kwestię wysokości zadośćuczynienia w różny sposób i na podstawie odmiennych przesłanek. Dotyczy to także wyroków wydawanych w ramach kontroli instancyjnej w tych samych sprawach. Na tym tle istotne znaczenie ma wyrok Sądu Najwyższego (dalej SN) z 16.04.2015 r., I CSK 434/14⁵, w sprawie kryteriów branych pod uwagę przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia osobom, które w wyniku zdarzenia wywołującego krzywdę znalazły się w stanie wegetatywnym. Przedmiotem rozstrzygnięcia Sądu było zadośćuczynienie

* Dr Karolina Ziemianin jest adiunktem w Instytucie Nauk Prawnych Uniwersytetu Szczecińskiego, Polska, ORCID 0000-0001-6076-7471, e-mail: k.ziemianin@yahoo.com; karolina.ziemianin@usz.edu.pl

** Data zgłoszenia tekstu przez autorkę: 30.03.2020 r.; data przyjęcia tekstu przez redakcję do publikacji: 30.04.2020 r.

¹ Legalis nr 1260024.

² Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz.U. z 2020 r. poz. 1740) – dalej k.c.

³ B. Ziemianin, E. Kitłowski, *Prawo zobowiązań. Część ogólna*, Warszawa 2013, s. 275.

⁴ Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz.U. z 2020 r. poz. 1575).

⁵ Legalis nr 1260024.

za krzywdę dla kobiety poszkodowanej w wypadku komunikacyjnym. W dniu tego zdarzenia miała ona 17 lat. Wypadek spowodował u niej stały uszczerbek na zdrowiu wynoszący w sumie 230%, z czego 100% odpowiadało utrwalonemu stanowi wegetatywnemu.

Wyrok ten stanowi asumpt do szczegółowej analizy trzech zagadnień: po pierwsze, czy krzywda może być wyrządzona osobie jej nieświadomej, znajdującej się w stanie wegetatywnym; po drugie, jakie kryteria powinny być wzięte pod uwagę przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia oraz czy nieświadomość osoby pokrzywdzonej wpływa na podwyższenie albo obniżenie wysokości zadośćuczynienia; po trzecie zaś – czy wysokość zadośćuczynienia zasądzona na rzecz osoby nieświadomej oddziałuje na przyznanie zadośćuczynienia najbliższym tej osoby i na jego wysokość.

2. KRZYWDA WYNIKAJĄCA ZE SPOWODOWANIA STANU WEGETATYWNEGO

Artykuł 445 k.c. stanowi, że w przypadkach przewidzianych w artykule poprzedzającym, m.in. w przypadku uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia, sąd może przyznać poszkodowanemu odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia za doznaną krzywdę. W świetle art. 445 k.c. w zw. z art. 444 k.c. przesłanką przyznania zadośćuczynienia jest więc uszkodzenie ciała lub wywołanie rozstroju zdrowia w wyniku czynu niedozwolonego⁶. Celem wskazanych przepisów jest ochrona dobra osobistego w postaci zdrowia pokrzywdzonego.

Krzywda obejmuje cierpienia fizyczne (np. ból) oraz psychiczne (np. negatywne przeżycia wynikające z odczuwania bólu, uczucie niższości czy wstydu)⁷. W świetle art. 361 § 1 k.c. między krzywdą a uszkodzeniem ciała lub rozstrojem zdrowia musi istnieć adekwatny związek przyczynowy. Krzywda musi więc być normalnym następstwem zdarzenia, które ją wywołało⁸.

Artykuły 444 i 445 k.c. nie odnoszą się wprost do stopnia uszkodzenia ciała lub rozległości wywołanego rozstroju zdrowia. Kwestie te mogą mieć wpływ jedynie na określenie odpowiedniej sumy zadośćuczynienia. Na tej podstawie w doktrynie prawniczej i orzecznictwie sądowym ugruntował się pogląd, zgodnie z którym osobie nieświadomej, np. osobie, która doznała ciężkiego uszkodzenia mózgu, należy się zadośćuczynienie za krzywdę⁹. Pogląd ten jest trafny. Kontrowersje budzi jednak podstawa przyznania osobie nieświadomej zadośćuczynienia w kontekście funkcji kompensacyjnej odpowiedzialności odszkodowawczej¹⁰. Funkcja kompensacyjna odnosi się do wyrównania uszczerbku zaistniałego w dobrach prawnie chronionych¹¹.

⁶ Por. B. Ziemianin, E. Kitlowski, *Prawo...*, s. 276–277.

⁷ M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę*, Toruń 2007, s. 118.

⁸ M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, s. 118.

⁹ M.in. K. Mularski, *Komentarz do art. 445 k.c.* [w:] *Kodeks cywilny*, t. II, *Komentarz. Art. 353–626*, red. M. Gutowski, Warszawa 2019, s. 867.

¹⁰ M. Nestorowicz, *Zadośćuczynienie pieniężne na rzecz poszkodowanych w stanie wegetatywnym na skutek śpiączki mózgowej (na tle wyroku Sądu Najwyższego z 16.04.2015 r., I CSK 434/14)*, „Przebieg Sądowy” 2016/6, s. 21.

¹¹ Por. T. Dybowski, *Funkcje odpowiedzialności odszkodowawczej* [w:] *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 1, *Prawo zobowiązań. Część ogólna*, red. Z. Radwański, Wrocław 1981, s. 208–209. Zob. też J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1975, s. 71; Z. Radwański, *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 1997, s. 208; A. Szpunar, *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999, s. 78 i n.

W literaturze prawniczej wyrażono pogląd, zgodnie z którym przyznanie osobie nieświadomej zadośćuczynienia pozostaje w sprzeczności z założeniem, że zadośćuczynienie powinno kompensować poszkodowanemu krzywdę rozumianą jako negatywne przeżycia, ból i cierpienie¹². Sprzeczność ta wynika – w świetle tego poglądu – z faktu, że osoba nieświadoma nie odczuwa „przykrości” związanej z wyrządzoną krzywdą ani „satisfakcji” opartej na zasądzonym zadośćuczynieniu, skoro pozostaje w stanie nieświadomości¹³. Wskazana koncepcja opiera się na założeniu, że wyrządzenie krzywdy wymaga świadomości pokrzywdzonego, zaś niektóre osoby tej świadomości nie mają ze względu np. na stan zdrowia. Dotyczy to przede wszystkim osób w stanie wegetatywnym, oznaczającym zdolność wykonywania przez organizm funkcji życiowych przy braku jakiegokolwiek świadomości¹⁴. Dlatego też – w świetle tego stanowiska – zmianie powinno ulec rozumienie krzywdy¹⁵. Zmiana ta uzasadni przyznawanie zadośćuczynienia za krzywdę osobom nieświadomym.

Założenie, zgodnie z którym ze swej istoty krzywda wymaga świadomości pokrzywdzonego nie wydaje się jednak trafne. Krzywda rozumiana szeroko, jako uszczerbek w dobrach niematerialnych (życie, zdrowie), obejmuje bowiem aspekt wewnętrzny, emocjonalny, rozumiany jako odczucia osoby pokrzywdzonej oraz aspekt zewnętrzny, obiektywny. Potwierdzeniem tego jest orzecznictwo Sądu Najwyższego¹⁶. Sądy, rozstrzygając konkretne sprawy, opierają się na wewnętrznych i zewnętrznych elementach krzywdy.

U podstaw tego stanowiska leży prezentowana w literaturze prawniczej koncepcja dóbr osobistych. Zgodnie z przeważającym poglądem, o naruszeniu dobra osobistego mówić można wtedy, gdy przemawiają za tym obiektywne okoliczności sprawy¹⁷, w tym obiektywna reakcja w opinii społeczeństwa¹⁸. Oznacza to, że – wbrew prezentowanemu powyżej stanowisku – nie ma potrzeby zmiany koncepcji krzywdy. W przypadku osoby w stanie wegetatywnym zadośćuczynienie należy się, ponieważ czynem niedozwolonym

¹² Por. R. Strugała, *Komentarz do art. 445 k.c.* [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, Warszawa 2019, s. 3.

¹³ K. Mularski, *Komentarz... [w:] Kodeks..., t. II, s. 4*; D. Piasecka, *Problem zadośćuczynienia za krzywdę osobom niezdolnym do jej odczuwania*, „Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego” 2016/1, rok XV, s. 62.

¹⁴ C. Schnakers, *Clinical assessment of patients with disorders of consciousness*, „Archives Italiennes de Biologie” 2012/150, s. 36–43; U. Górską, M. Koculak, M. Brocka, M. Binder, *Zaburzenia świadomości – perspektywa kliniczna i etyczna*, „Aktualności Neurologiczne” 2014/14(3), s. 192.

¹⁵ D. Piasecka, *Problem..., s. 61 i n.*

¹⁶ M.in. przytoczony wcześniej wyrok SN z 16.04.2015 r., I CSK 434/14, Legalis nr 1260024, a także np. wyroki SN: z 12.10.2000 r., IV CKN 128/00, Legalis nr 277916; z 12.09.2002 r., IV CKN 1266/00, Legalis nr 61715.

¹⁷ Por. B. Ziemianin, *Prawo cywilne. Część ogólna*, Poznań 2007, s. 93. Podobnie rzecz się ma w przypadku zadośćuczynienia za krzywdę wyrządzoną osobie prawnej. Zagadnienie krzywdy wyrządzonej osobie prawnej budzi jednak kontrowersje w literaturze prawniczej. Zob. m.in. A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych przysługujących osobom prawnym* [w:] *Problemy kodyfikacji prawa cywilnego (Studia i rozprawy). Księga pamiątkowa ku czci Profesora Zbigniewa Radwańskiego*, S. Sołtysiński, Poznań 1990, s. 30; B. Lackoroński, *Majątkowa ochrona dóbr osobistych osób prawnych* [w:] *Sto lat polskiego prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Kidybie*, t. II, red. M. Dumkiewicz, K. Kopaczynska-Pieczniak, J. Szczotka, Warszawa 2020, s. 347; M. Swidowska, *Zadośćuczynienie jako środek rekompensaty szkód niemajątkowych w przypadku naruszenia dóbr osobistych osób prawnych* [w:] *Odpowiedzialność odszkodowawcza*, red. J. Jastrzębski, Warszawa 2007, s. 273 i n.; J. Panowicz-Lipska, *Majątkowa ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1975, s. 127; Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2013, s. 189; K. Kryla-Cudna, *Zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową powstałą wskutek niewykonania lub nienależytego wykonania umowy*, Warszawa 2018, s. 15. Zob. też J. Matys, *Model zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu szkody niemajątkowej w kodeksie cywilnym*, Warszawa 2010, s. 286–2288. W przypadku osób prawnych spory sprowadzają się w głównej mierze do ustalenia, czy czyn niedozwolony może skutkować w stosunku do takich osób uszczerbkiem o charakterze niemajątkowym. W przypadku osób fizycznych, bez względu na stopień ich świadomości, zagadnienie zadośćuczynienia za krzywdę ma również wymiar moralny.

¹⁸ Wyrok SN z 16.01.1976 r., II CR 692/75, OSNC 1976/11, poz. 251.

naruszono jej dobro osobiste i wywołano uszczerbek w zakresie jej zdrowia i życia, co spowodowało wyłączenie jej z normalnego życia¹⁹. Podstawą przyznania zadośćuczynienia jest więc obiektywna ochrona naruszonych dóbr takiej osoby.

Wymóg tej obiektywności wynika także z trudności w ustaleniu stopnia świadomości osoby pokrzywdzonej. Prowadzone badania medyczne w zakresie zaburzeń świadomości, spowodowanych m.in. uszkodzeniem mózgu, nie dają jasnej odpowiedzi na pytanie, czy osoby z ciężkimi uszkodzeniami mózgu mają świadomość otaczającej je rzeczywistości, w tym np. cierpienia, które zostało im wyrządzone przez czyn niedozwolony. W toku tych badań wyróżniono jednak m.in. stan minimalnej świadomości znajdujący się na granicy stanu wegetatywnego²⁰. Eksperymenty medyczne dają podstawę do przyjęcia, że osoby po bardzo ciężkim uszkodzeniu mózgu, diagnozowane pierwotnie jako znajdujące się w stanie wegetatywnym, mogą reagować na bodźce zewnętrzne przy wykorzystaniu odpowiednich narządów komunikacji. To zaś oznacza, że wykazują pewną świadomość²¹.

Zagadnienia związane z istnieniem świadomości wykraczają poza sferę prawną. Obejmują one bowiem przede wszystkim rozwój badań naukowych w zakresie neurologii. Określenie stanu zdrowia osoby poszkodowanej wymaga więc od sądu skorzystania z pomocy biegłego lekarza. Aspekty świadomości pokrzywdzonego odnoszą się także do kwestii etycznych. Rozstrzygnięcie przez sąd o zadośćuczynieniu poszkodowanemu, choć musi być oparte na analizie stanu zdrowia dokonanego w opinii biegłego, nie powinno się więc koncentrować jedynie na ustalaniu stanu świadomości pokrzywdzonego. Ustalenie to może bowiem *in concreto* okazać się trudne lub wręcz niemożliwe. To zaś przemawia za uznaniem – zgodnym z obiektywną koncepcją dóbr osobistych – że wyrządzenie krzywdy nie wymaga wywołania określonych przeżyć, których poszkodowany jest świadomy. Oznacza to, że osobie o minimalnej świadomości lub w ogóle pozbawionej świadomości należy przyznać zadośćuczynienie, jeżeli doszło do naruszenia jej dóbr osobistych przez czyn niedozwolony.

Możliwość przyznania zadośćuczynienia za krzywdę osobie pozostającej w stanie wegetatywnym zaaprobował SN w przywołanym wcześniej wyroku z 16.04.2015 r., I CSK 434/14. Wskazał, że ocena rozmiaru doznanej krzywdy powinna się opierać na obiektywnych kryteriach. SN trafnie uznał, że prawo do zadośćuczynienia nie jest zależne od możliwości oceny przez osobę poszkodowaną rozmiaru doznanej krzywdy i możliwości poznania sposobu odczuwania krzywdy przez tę osobę. Stanowisko SN można więc odnieść do osób w pełni nieświadomych doznanej krzywdy oraz do osób, u których świadomość ta jest ograniczona.

3. ODPOWIEDNIA SUMA PIENIĘŻNA

Zasadność roszczenia osób nieświadomych o zadośćuczynienie za krzywdę implikuje pytanie o kryteria ustalenia wysokości tego zadośćuczynienia. Orzecznictwo sądowe

¹⁹ Zob. M. Nestorowicz, *Zadośćuczynienie...*, s. 21.

²⁰ Por. U. Górską, M. Koculak, M. Brocka, M. Binder, *Zaburzenia...*, s. 193.

²¹ A.M. Owen, M.R. Coleman, M. Boly, M.H. Davis, S. Laureys, J.D. Pickard, *Detecting awareness in the vegetative state*, "Science" 2006/5792, s. 1402; A. Wróblewska, *Stan wegetatywny a świadomość – wybrane aspekty* [w:] *Humanistyka i nauki społeczne: doświadczenia, konteksty, wyzwania: praca zbiorowa*, red. K. Pujer, Wrocław 2018, s. 23 i n.

oraz literatura prawnicza wypracowały ogólne kryteria, którymi powinny się kierować sądy, rozstrzygając sprawy o zadośćuczynienie. Wśród nich wymienia się m.in.: rodzaj, charakter i trwałość cierpienia fizycznych, i psychicznych, nieodwracalność skutków²², stopień winy sprawcy²³ oraz okoliczności indywidualne dotyczące pokrzywdzonego, w tym jego wiek²⁴. Kryteria te odnoszą się też do ustalania wysokości zadośćuczynienia dla osób znajdujących się w stanie wegetatywnym. Jako irrelevantną uznaje się natomiast raczej kwestię poziomu życia pokrzywdzonego, sprawcy czy całego społeczeństwa, choć w orzecznictwie i w literaturze wyrażane są także odmienne stanowiska²⁵. Warto jednak przy tym zauważyć, że elementy te mogą mieć wpływ na wysokość zadośćuczynienia, jeśli pozwalają lepiej wypełnić jego funkcję kompensacyjną²⁶.

Sąd Najwyższy we wspomnianym wyroku z 16.04.2015 r., I CSK 434/14, słusznie wskazał, że do kryteriów określenia odpowiedniej wysokości zadośćuczynienia za doznaną krzywdę zaliczyć można również zgodność z kwotami zadośćuczynienia zasądzanymi w podobnych rodzajach spraw²⁷. Zdaniem Sądu uzasadnieniem tego stanowiska jest obowiązek sądów orzekających polegający na zapewnieniu poczucia sprawiedliwości i równości wobec prawa. Pogląd ten jest trafny i znajduje pełne uzasadnienie m.in. w art. 45 Konstytucji RP²⁸. Zgodnie z tym przepisem każdy ma prawo do sprawiedliwego rozstrzygnięcia sprawy. Sąd Najwyższy słusznie zauważył, że kryterium oparte na jednolitości orzecznictwa powinno być poddane przez sąd orzekający dodatkowej ocenie, uwzględniającej okoliczności konkretnej sprawy. Uzupełniając pogląd SN, należy wskazać, że kryterium zgodności kwoty zadośćuczynienia z kwotami zasądzanymi w podobnych sprawach może być też traktowane jako sposób weryfikacji sumy zadośćuczynienia ustalonej na podstawie innych kryteriów.

Wątpliwości budzi jednak to, czy w świetle przedstawionych wyżej kryteriów nieświadomość osoby pokrzywdzonej może wpłynąć na podwyższenie lub obniżenie wysokości zadośćuczynienia. Argumentem przemawiającym za podwyższeniem kwoty zadośćuczynienia w przypadku osoby, która doznała ciężkiego uszkodzenia mózgu, w wyniku czego utraciła świadomość, jest niewątpliwie bardzo wysoki stopień naruszenia zdrowia, określane np. jako kilkusetprocentowy uszczerbek na zdrowiu. Oznacza to, że zadośćuczynienie zasądzone na rzecz takiej osoby powinno być wyższe niż na rzecz osoby, która doznała uszczerbku na zdrowiu i uszkodzenia mózgu w mniejszym stopniu. Bez znaczenia pozostaje fakt, że ta druga osoba może mieć większą świadomość, a zatem zdawać sobie w większym stopniu sprawę z krzywdy, jaka ją spotkała.

²² Wyrok SN z 16.04.2015 r., I CSK 434/14.

²³ Uchwała pełnego składu Izby Cywilnej SN z 8.12.1973 r., III CZP 37/73, OSNC 1974/9, poz. 145; wyrok SN z 19.08.1980 r., IV CR 283/80, OSNCP 1981/5, poz. 81.

²⁴ Wyrok SN z 22.06.2005 r., III CK 392/04, Legalis nr 89843.

²⁵ Por. wyrok SN z 30.01.2004 r., I CK 131/0, OSNC 2005/2, poz. 40, s. 113; P. Machnikowski, A. Śmieja [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 6, red. A. Olejniczak, Warszawa 2018, s. 760; A. Szpunar, *Roszczenie z art. 448 k.c. jako środek ochrony dóbr osobistych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1976/4, s. 183.

²⁶ Zob. wyrok SN z 16.04.2015 r., I CSK 434/14. Zob. też K. Mularski, *Komentarz... [w:] Kodeks..., t. II, s. 6 i 7*; M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, s. 129 i n.

²⁷ Podobne stanowisko wyraził SN w wyroku z 26.11.2009 r., III CSK 62/09, OSNC – Zb. dodatkowy 2010/C, poz. 80, s. 75.

²⁸ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.) – dalej Konstytucja RP.

Kwestia świadomości wyrządzonej krzywdy może także przemawiać za odpowiednim obniżeniem zadośćuczynienia zasądanego osobie, która ze względu na stan wegetatywny w minimalnym stopniu tę krzywdę odczuwa. Według tej koncepcji wyższy poziom świadomości przemawiałby za koniecznością przyznania wyższego zadośćuczynienia. Natomiast osobie nieświadomej należałoby się zadośćuczynienie w kwocie symbolicznej, odpowiadającej niewielkiej świadomości krzywdy²⁹.

Propozycja ustalenia zadośćuczynienia za krzywdę na podstawie zobiektywizowanych przesłanek pozwala na sformułowanie wniosku, że słuszna jest pierwsza z przedstawionych koncepcji. Oznacza to, że wysokość zadośćuczynienia powinna być uzależniona od zindywidualizowanych kryteriów, wśród których należy wskazać stopień naruszenia dóbr osobistych takich jak życie i zdrowie. Element nieświadomości pokrzywdzonego może wpłynąć na podwyższenie kwoty zadośćuczynienia. Znajdowanie się w stanie nieświadomości jest bowiem jednym z przejawów poważnego uszczerbku na zdrowiu takiej osoby.

Zagadnienie to było przedmiotem sporu rozstrzygniętego przez Sąd Najwyższy w przytoczonym powyżej wyroku z 16.04.2015 r. Sądy pierwszej i drugiej instancji wypowiadały się sprzecznie. Sąd okręgowy orzekł, że pokrzywdzonej należy się zadośćuczynienie, ale jego kwota musi być stosunkowo mniejsza, skoro obecnie nie da się określić jej stanu emocjonalnego. Wyższą kwotę – zdaniem tego sądu – można będzie określić, jeżeli pokrzywdzona wytoczy powództwo po tym, jak poprawi się jej stan zdrowia. W związku z tym sąd ocenił, że stan wegetatywny uzasadnia przyznanie zadośćuczynienia w kwocie 250 000 zł.

Sąd apelacyjny nie zgodził się ze stanowiskiem sądu okręgowego. Orzekł, że opierając się na przesłankach obiektywnych, niezależnych od sposobu odczuwania krzywdy przez pokrzywdzoną, należy się jej wyższe zadośćuczynienie. Oparł się przy tym na porównaniu wyrządzonej jej krzywdy do krzywd innych osób, które doznały uszczerbku na zdrowiu. Zasadził więc na rzecz pokrzywdzonej dodatkowe 250 000 zł, co w sumie dało zadośćuczynienie w kwocie 500 000 zł.

Sąd Najwyższy podwyższył tę kwotę o dodatkowe 200 000 zł, ustalając tym samym ostatecznie kwotę zadośćuczynienia na 700 000 zł. Wskazał, że takie rozstrzygnięcie znajduje odzwierciedlenie w najnowszym orzecznictwie sądowym, w którym można zauważyć tendencję do zasądzania coraz wyższych kwot zadośćuczynienia w przypadku naruszenia życia i zdrowia pokrzywdzonego. Przywołał w tym zakresie dwa wyroki, w których sądy orzekły zadośćuczynienia na rzecz osób w stanie wegetatywnym: wyrok Sądu Apelacyjnego (dalej SA) w Warszawie z 19.09.2013 r., VI ACA 178/13³⁰ i wyrok SA w Szczecinie z 5.09.2012 r., I ACA 338/12³¹. Sądy orzekły w nich zadośćuczynienie w wysokości, odpowiednio: 650 000 zł i 1 200 000 zł.

Sąd Najwyższy podzielił stanowisko sądu apelacyjnego co do obiektywnych kryteriów wziętych pod uwagę przy zasądzaniu zadośćuczynienia. Słusznie jednak zwrócił uwagę, że kwota zadośćuczynienia w przypadku pokrzywdzonej powinna być

²⁹ Por. w odniesieniu do prawa niemieckiego M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, s. 40.

³⁰ Legalis nr 754365.

³¹ Legalis nr 745851.

wyższa niż zasądzona przez sąd drugiej instancji. Swoje rozstrzygnięcie oparł m.in. na całkowitej utracie sprawności ruchowej i psychicznej bez pozytywnych rokowań, a także na młodym wieku pokrzywdzonej.

Rozstrzygnięcie SN jest trafne. Należy jednak zwrócić uwagę, że Sąd oparł wyliczenie kwoty zadośćuczynienia na sumach zasądzonych w innych wyrokach sądów powszechnych, tj. 650 000 zł i 1 200 000 zł. Rozbieżności w tych kwotach prowadzą do wniosku, że wysokość zadośćuczynienia w przypadku osób nieświadomych w wyniku trwałego uszkodzenia mózgu powinna być ustalana w sposób zindywidualizowany, z uwzględnieniem wszystkich okoliczności konkretnej sprawy. Jednolitość orzecznictwa sprowadza się więc w tym zakresie do weryfikacji słuszności przyznanej kwoty zadośćuczynienia przez jej ewentualne podwyższenie, zgodnie z innymi podobnymi wyrokami. Nie powinna natomiast prowadzić do zmniejszenia kwoty zadośćuczynienia ustalonej na podstawie okoliczności konkretnej sprawy.

Podkreślenia wymaga przy tym fakt, że – wbrew pogładowi wyrażonemu przez sąd okręgowy w przedstawionej sprawie – w świetle przepisów Kodeksu cywilnego nie ma podstaw do zmniejszenia wysokości zadośćuczynienia z powodu ewentualnej przyszłej możliwości wytoczenia powództwa przez pokrzywdzonego wtedy, gdy poprawi się jego stan zdrowia. Prawdopodobieństwo wytoczenia takiego powództwa jest niewielkie ze względu na małe szanse na poprawę stanu zdrowia pokrzywdzonego, a także z powodu możliwości przedawnienia roszczeń. Przyszłe potencjalne odzyskanie świadomości przez pokrzywdzonego nie może być więc podstawą obniżenia kwoty zadośćuczynienia.

4. ZADOŚĆUCZYNIENIE DLA OSOBY NIEŚWIADOMEJ I DLA OSÓB POŚREDNIO POKRZYWDZONYCH

Kontrowersje budzi to, czy wypłacona osobie nieświadomej wysoka suma zadośćuczynienia nie prowadzi w istocie do naprawienia krzywdy wyrządzonej osobom najbliższym pokrzywdzonemu, to znaczy tzw. osobom pośrednio pokrzywdzonym³². U podstaw tych wątpliwości leży logiczny wniosek, że jeżeli osoba, której przyznane jest zadośćuczynienie nie zdaje sobie sprawy z tego faktu, i nie ma także możliwości samodzielnego wykorzystania tych kwot na cele, które zrekomensowałyby jej krzywdy. Zadośćuczynienie takie jest więc bardziej środkiem zabezpieczenia potrzeb bytowych³³, niż wynagrodzeniem wyrządzonej krzywdy. Powstaje w związku z tym pytanie, czy wysokość zadośćuczynienia przyznanego osobie pokrzywdzonej może mieć wpływ na zadośćuczynienie osobom tej osobie najbliższym, a więc, czy sądy mogłyby przyznawać pokrzywdzonym niższe sumy zadośćuczynienia, zasądzając przy tym wyższe kwoty osobom jej najbliższym.

Zagadnienie zadośćuczynienia za krzywdę przyznanawanego osobom pośrednio pokrzywdzonym budzi kontrowersje w orzecznictwie sądowym i w literaturze. W świetle Kodeksu cywilnego pokrzywdzonym może być bowiem – co do zasady – wyłącznie osoba, przeciwko której skierowane było działanie sprawcy³⁴. W myśl

³² Por. B. Janiszewska, *O ustalaniu wysokości zadośćuczynienia za krzywdę*, „Monitor Prawniczy” 2015/23, s. 6.

³³ B. Janiszewska, *O ustalaniu...*, s. 6.

³⁴ M. Wałachowska, *Zadośćuczynienie...*, s. 198.

art. 446 § 4 k.c. sąd może także przyznać najbliższemu członkowi rodziny zmarłego odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę. Przepis ten odnosi się wprost do osób najbliższych pokrzywdzonego. Zakłada on jednak przyznanie zadośćuczynienia wyłącznie w przypadku śmierci pokrzywdzonego³⁵. Kodeks cywilny nie reguluje możliwości dochodzenia zadośćuczynienia za krzywdę w przypadku osób bliskich dla pokrzywdzonego, który w wyniku szkody znalazł się w stanie wegetatywnym.

W doktrynie wyrażono stanowisko, zgodnie z którym zasądzenie zadośćuczynienia w takim przypadku jest słuszne. Wątpliwości budzi natomiast podstawa prawna tego zadośćuczynienia. W literaturze wskazano, że *de lege lata* żaden z przepisów Kodeksu cywilnego nie jest w pełni odpowiedni w tym zakresie. Wśród możliwych rozwiązań wskazano jednak dokonanie wykładni rozszerzającej przepisów o naprawieniu szkody polegającej na cierpieniu fizycznym lub odniesienie do koncepcji naruszenia dóbr osobistych, w szczególności dobra w postaci więzi rodzinnych, a także zastosowanie analogii do art. 446 § 4 k.c.³⁶ Każde z tych rozwiązań oceniono jednak jako kontrowersyjne.

W uchwałach z 27.03.2018 r.: III CZP 69/17³⁷, III CZP 36/17³⁸ i III CZP 60/17³⁹, SN słusznie uznał, że sąd może przyznać zadośćuczynienie za krzywdę osobom najbliższym poszkodowanego, który na skutek czynu niedozwolonego doznał ciężkiego i trwałego uszczerbku na zdrowiu. Podstawą takiego rozstrzygnięcia był art. 448 k.c. W myśl tego przepisu w razie naruszenia dobra osobistego sąd może przyznać temu, czyje dobro osobiste zostało naruszone, odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę lub na jego żądanie zasądzić odpowiednią sumę pieniężną na wskazany przez niego cel społeczny, niezależnie od innych środków potrzebnych do usunięcia skutków naruszenia.

Rozstrzygnięcie Sądu Najwyższego jest trafne z aksjologicznego punktu widzenia, nie rozwiało jednak wątpliwości co do podstawy prawnej zadośćuczynienia dla bliskich pokrzywdzonego, znajdującego się w stanie nieświadomości. Wątpliwości te zostały wyrażone w zdaniach odrębnych sędziów SN do przytoczonych uchwał⁴⁰. Kontrowersje wynikające z braku odpowiedniej podstawy prawnej spowodowały, że w sprawie zadośćuczynienia osobom najbliższym pokrzywdzonemu negatywnie wypowiedziała się Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w uchwale z 22.10.2019 r., I NSNZP 2/19⁴¹, stwierdzając, że: „skoro ustawodawca przyznał w art. 446 § 4 KC roszczenie o zadośćuczynienie osobom bliskim jedynie w przypadku śmierci poszkodowanego, nieuzasadnione jest rozszerzanie zakresu ochrony także

³⁵ Zob. W. Kocot, *Zadośćuczynienie pieniężne dla najbliższych członków rodziny w razie śmierci poszkodowanego będącej następstwem czynu niedozwolonego* [w:] *Czyny niedozwolone w prawie polskim i prawie porównawczym. Materiały IV Ogólnopolskiego Zjazdu Cywilistów*, red. M. Nesterowicz, Toruń 24–25 czerwca 2011 r., Warszawa 2012, s. 221 i n.

³⁶ M. Wałachowska, *Wynagrodzenie szkód deliktowych doznanych przez pośrednio poszkodowanych na skutek śmierci albo uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia osoby bliskiej*, Warszawa 2014, s. 386 i 407; M. Wałachowska, *Roszczenie o zadośćuczynienie pieniężne za zerwanie więzi rodzinnych w razie doznania przez osobę bliską poważnego uszczerbku na zdrowiu*, „Przeгляд Sądowy” 2017/9, s. 11 i n.

³⁷ Legalis nr 1740654.

³⁸ Legalis nr 1740652.

³⁹ Legalis nr 1781927.

⁴⁰ Zob. zdania odrębne SSN Jacka Gudowskiego oraz SSN Kazimierza Zawady do uchwał z 27.03.2018 r.: III CZP 69/17, III CZP 36/17 i III CZP 60/17.

⁴¹ Legalis nr 2236263.

na przypadki, w których do jego śmierci nie doszło”. Tym samym odmówiono osobom pośrednio poszkodowanym w wyniku trwałego uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia osoby najbliższej jakiegokolwiek możliwości dochodzenia zadośćuczynienia.

Stanowisko to pozostaje w sprzeczności ze wcześniejszym orzecznictwem SN, a także z poglądami doktryny w tym zakresie. Nie wydaje się moralnie właściwe porównywanie cierpienia w przypadku śmierci osoby najbliższej w wyniku czynu niedozwolonego i w przypadku spowodowania przez czyn niedozwolony uszczerbku na zdrowiu tak daleko idącego, że pokrzywdzony znajduje się w trwałym stanie wegetatywnym. Bez względu więc na podstawę prawną, zadośćuczynienie powinno być przyznane osobom najbliższym pokrzywdzonego. Kwestia ta wymaga ingerencji ustawodawcy.

Uznanie, że osobom najbliższym pokrzywdzonemu można przyznać zadośćuczynienie za krzywdę nie prowadzi jednak do wniosku, iż wysokość zadośćuczynienia wypłaconego pokrzywdzonemu powinna ulec obniżeniu. Artykuł 445 k.c. stanowi podstawę do zrekompensowania pokrzywdzonemu cierpienia wynikających z uszczerbku na zdrowiu. Na wysokość tego zadośćuczynienia nie ma wpływu fakt, że osobom bliskim może być w takiej sytuacji wypłacone zadośćuczynienie za krzywdy, które ich spotkały. Zasądzenie wysokiego zadośćuczynienia osobie w stanie wegetatywnym nie sprzeciwia się też słuszności przyznania zadośćuczynienia osobom bliskim. Zadośćuczynienie to jest bowiem związane z ich własnym cierpieniem psychicznym.

5. PODSUMOWANIE

W świetle przytoczonych przepisów prawnych, orzeczeń sądów i wypowiedzi doktrynalnych nie ulega wątpliwości, że osobie nieświadomej swojej krzywdy należy się zadośćuczynienie za tę krzywdę. Wysokość tego zadośćuczynienia nie zależy od stanu świadomości pokrzywdzonego, lecz od stopnia naruszenia jego dóbr osobistych, przede wszystkim zdrowia i życia. Trwały stan wegetatywny, w ramach którego pokrzywdzony nie ma świadomości lub ma minimalną świadomość, może stanowić kryterium podwyższenia wysokości zadośćuczynienia. Jest bowiem przejawem znacznej intensywności uszczerbku na zdrowiu pokrzywdzonego. Ograniczeniem wysokości zadośćuczynienia w tym przypadku nie może być to, że w rzeczywistości z zadośćuczynienia pokrzywdzony nie będzie bezpośrednio korzystać. Bez znaczenia w tym zakresie pozostaje także możliwość przyznania osobom najbliższym pokrzywdzonemu zadośćuczynienia za własne krzywdy wynikające ze spowodowania uszczerbku na jego zdrowiu.

Abstract

Karolina Ziemianin, *Compensation for Non-Pecuniary Damage Resulting from Causing a Person to Be in a Vegetative State. Reflections Against the Backcloth of Supreme Court Judgment of 16 April 2015, I CSK 434/14*

The subject of this article covers three issues: first of all, whether non-pecuniary damage can be done to an unconscious person; secondly, what criteria should be taken into account when determining the amount of compensation and whether the unconsciousness of the aggrieved person increases or decreases the amount of compensation; and thirdly, whether

the amount of compensation awarded to an unconscious person affects the granting of compensation to the closest relatives of that person and the amount of such compensation. The Civil Code do not provide direct answers to these questions. The issues raise doubts in legal scholarship and in judicial decisions. Dogmatic and analytical research leads to the conclusion that a person who is unaware of his/her non-pecuniary damage should be compensated for that damage, and the amount of that compensation does not depend on the victim's state of consciousness, but on the degree of violation of his/her personal rights, primarily health and life. Lack of awareness, as in established persistent vegetative state caused by serious brain damage, can be a criterion for increasing the amount of compensation. It is a sign of considerable intensity of damage to the aggrieved person's health. What is irrelevant in this regard is the possibility of granting compensation to persons closest to the victim for their own non-pecuniary damage arising from the harm caused to the victim's health.

Keywords: compensation, non-pecuniary damage, unconscious person, vegetative state

Streszczenie

Karolina Ziemianin, Zadośćuczynienie za krzywdę wynikłą ze spowodowania stanu wegetatywnego. Rozważania na tle wyroku Sądu Najwyższego z 16.04.2015 r., I CSK 434/14

Przedmiotem niniejszego artykułu są trzy zagadnienia. Po pierwsze, czy krzywda może być wyrządzona osobie jej nieświadomej; po drugie, jakie kryteria powinny być wzięte pod uwagę przy ustalaniu wysokości zadośćuczynienia oraz czy nieświadomość osoby pokrzywdzonej wpływa na podwyższenie albo obniżenie wysokości zadośćuczynienia; po trzecie zaś, czy wysokość zadośćuczynienia zasądzona na rzecz osoby nieświadomej oddziałuje na przyznanie zadośćuczynienia najbliższym tej osoby i na jego wysokość. Przepisy Kodeksu cywilnego nie wskazują wprost odpowiedzi na te pytania. Wskazane zagadnienia budzą wątpliwości w doktrynie prawniczej i w orzecznictwie sądowym. Przeprowadzone metodą dogmatyczną i analityczną badania prowadzą do wniosku, że osobie nieświadomej swojej krzywdy należy się zadośćuczynienie za tę krzywdę, zaś wysokość tego zadośćuczynienia nie zależy od stanu jej świadomości, lecz od stopnia naruszenia dóbr osobistych, przede wszystkim zdrowia i życia. Brak świadomości, istniejący choćby przy stwierdzonym trwałym stanie wegetatywnym wywołanym poważnym uszkodzeniem mózgu, może stanowić kryterium podwyższenia wysokości zadośćuczynienia. Jest bowiem przejawem znacznej intensywności uszczerbku na zdrowiu pokrzywdzonego. Bez znaczenia w tym zakresie pozostaje możliwość przyznania osobom najbliższym pokrzywdzonemu zadośćuczynienia za własne krzywdy, wynikające ze spowodowania uszczerbku na jego zdrowiu.

Słowa kluczowe: zadośćuczynienie, krzywda, osoba nieświadoma, stan wegetatywny

Bibliografia:

1. Gniewek E., Machnikowski P. [red.] *Kodeks cywilny. Komentarz*, Warszawa 2019;
2. Górka U., Koculak M., Brocka M., Binder M., *Zaburzenia świadomości – perspektywa kliniczna i etyczna*, Aktualności Neurologiczne 2014, nr 14(3);
3. Gutowski M. [red.] *Kodeks Cywilny, t. II, Komentarz. Art. 353–626*, Warszawa 2019;
4. Janiszewska B., *O ustalaniu wysokości zadośćuczynienia za krzywdę*, Monitor Prawniczy 2015, nr 23;
5. Kocot W., *Zadośćuczynienie pieniężne dla najbliższych członków rodziny w razie śmierci poszkodowanego będącej następstwem czynu niedozwolonego [w:] Czynny niedozwolone w prawie polskim i prawie porównawczym. Materiały IV Ogólnopolskiego Zjazdu Cywilistów. Toruń 24–25 czerwca 2011 r.*, red. M. Nesterowicz, Warszawa 2012;

6. Kryla-Cudna K., *Zadośćuczynienie pieniężne za szkodę niemajątkową powstałą wskutek niewykonania lub nienależytego wykonania umowy*, Warszawa 2018;
7. Lackoroński B., *Majątkowa ochrona dóbr osobistych osób prawnych* [w:] *Sto lat polskiego prawa handlowego. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Andrzejowi Kidybie*, t. II, red. M. Dumkiewicz, K. Kopaczyńska-Pieczniak, J. Szcotka, Warszawa 2020;
8. Matys J., *Model zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu szkody niemajątkowej w kodeksie cywilnym*, Warszawa 2010;
9. Mularski K., *Komentarz do art. 445 k.c.* [w:] *Kodeks cywilny*, t. II, *Komentarz. Art. 353–626*, red. M. Gutowski, Warszawa 2019;
10. Nesterowicz M., *Zadośćuczynienie pieniężne na rzecz poszkodowanych w stanie wegetatywnym na skutek śpiączki mózgowej (na tle wyroku Sądu Najwyższego z 16.04.2015 r., I CSK 434/14)*, *Przeгляд Sądowy* 2016, nr 6;
11. Olejniczak A. [red.] *System Prawa Prywatnego*, t. 6, Warszawa 2018;
12. Owen A.M., Coleman M.R., Boly M., Davis M.H., Laureys S., Pickard J.D., *Detecting awareness in the vegetative state*, *Science* 2006, nr 5792;
13. Panowicz-Lipska J., *Majątkowa ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1975;
14. Piasecka D., *Problem zadośćuczynienia za krzywdę osobom niezdolnym do jej odczuwania*, *Przeгляд Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego*, 2016, nr 1, rok XV;
15. Radwański Z. [red.] *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 1, *Prawo zobowiązań. Część ogólna*, Wrocław 1981;
16. Radwański Z., *Zobowiązania – część ogólna*, Warszawa 1997;
17. Radwański Z., Olejniczak A., *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2013;
18. Schnakers C., *Clinical assessment of patients with disorders of consciousness*, *Archives Italiennes de Biologie* 2012, nr 150;
19. Szpunar A., *Roszczenie z art. 448 k.c. jako środek ochrony dóbr osobistych*, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1976, nr 4;
20. Szpunar A., *Ochrona dóbr osobistych przysługujących osobom prawnym* [w:] *Problemy kodyfikacji prawa cywilnego (studia i rozprawy). Księga pamiątkowa ku czci Profesora Zbigniewa Radwańskiego*, red. S. Sołtysiński, Poznań 1990;
21. Szpunar A., *Zadośćuczynienie za szkodę niemajątkową*, Bydgoszcz 1999;
22. Świdowska M., *Zadośćuczynienie jako środek rekompensaty szkód niemajątkowych w przypadku naruszenia dóbr osobistych osób prawnych* [w:] *Odpowiedzialność odszkodowawcza*, red. J. Jastrzębski, Warszawa 2007;
23. Wałachowska M., *Roszczenie o zadośćuczynienie pieniężne za zerwanie więzi rodzinnych w razie doznania przez osobę bliską poważnego uszczerbku na zdrowiu*, *Przeгляд Sądowy* 2017, nr 9;
24. Wałachowska M., *Wynagrodzenie szkód deliktowych doznanych przez pośrednio poszkodowanych na skutek śmierci albo uszkodzenia ciała lub rozstroju zdrowia osoby bliskiej*, Warszawa 2014;
25. Wałachowska M., *Zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę*, Toruń 2007;
26. Wróblewska A., *Stan wegetatywny a świadomość – wybrane aspekty* [w:] *Humanistyka i nauki społeczne: doświadczenia, konteksty, wyzwania: praca zbiorowa*, red. K. Pujer, Wrocław 2018;
27. Ziemianin B., *Prawo cywilne. Część ogólna*, Poznań 2007;
28. Ziemianin B., Kitłowski E., *Prawo zobowiązań. Część ogólna*, Warszawa 2013.